

تازه‌های ایران شناسی

(۲)

(۲-۱) معرفی فصلنامه مطالعات ایرانی (ویژه تاریخ‌های محلی)

Iranian Studies

Volum ۳۳, Numbers ۱-۲, winter/ spring ۲۰۰۰

○ نصرالله صالحی

اثر حکیم ترمذی، ترجمه، مقدمه و حواشی
از برنارد زد تک و جان اوکان.

Al-Hallaj, Herbert W. Mason,
Richmond: Curzon Press, 1995, Curzon
Sufi Series, xv + 107pp.

The Concept of Sainthood in Early
Islamic Mysticism: Two works by
Al-Hakim Al-Tirmidhi, An annotated
translation with introduction by Bernd
Radtke and John O'Kane, Richmond:
Curzon Press, 1996, Curzon Sufi Series,
xi + 282pp.

۳- ضیاء، حسین: ابن سینا و عرفان:

مراقبات و تذکرات، نوشته شمس، سی.

Ibn Sina and Mysticism: Remarks
and Admonitions, Shams C. Inati,
London and New York: Kegan Paul
International, 1996, viii + 114pp.

۴- پونا والی، اسماعیل، کی: تأمل و

عمل: خود زندگینامه معنوی یک عالم
مسلمان، ترجمه انگلیسی و ویرایش جدید
سیر و سلوک [خواجه] نصیرالدین طوسی
از اس. جی. بدخشانی.

Contemplation and Action: The
Spiritual Autobiography of a Muslim
Scholar, A new edition and English
translation of Nasir al-Din Tusi's Sayr wa
Suluk by S. J. Badakhchani, London: I.
B. Tauris in association with the Institute
of Ismaili Studies, 1998, xiii + 86 +
22pp. (includes text in Persian).

مقاله‌ها (Articles)

۱- ملویل، چارلز: نگاهی همه سویه به
تاریخ‌های محلی ایران

۲- اسکات میثمی، ژولیه: تاریخ به مثابه ادبیات

۳- باسورث، کلیفورد ادmond: سیستان و
تاریخ‌های محلی آن

۴- ملویل، چارلز: ولایات خزر: یک دنیای
مجزا: سه تاریخ محلی مازندران

۵- پل، یورگن: تاریخ‌های هرات
۶- پل، یورگن، تاریخ‌های اصفهان: کتاب

محاسن اصفهان مافروخی

۷- پورشریعتی، پروانه: تاریخ‌نگاری محلی در
قرون نخستین ایران اسلامی و تاریخ بیهق

۸- اورنر، کریستف: آماژن، سرچشمه‌های نیل و
تبریز: تاریخ و جغرافیای دارالسلطنه تبریز و
تاریخ‌نگاری محلی تبریز و آذربایجان

بررسی کتاب‌ها: (Reviews)

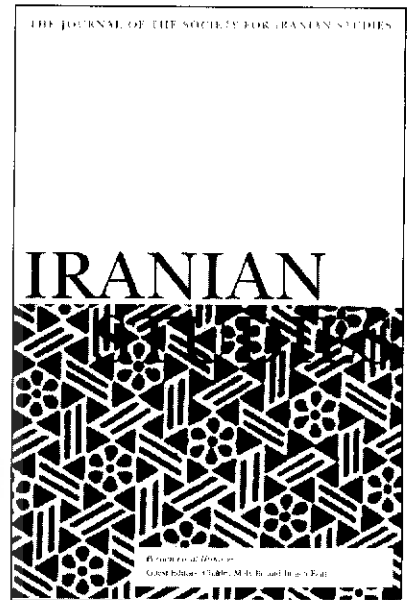
۱- متحده، نگار: اسلام ایرانی:
مفهوم خاص، نوشته نادر احمدی و فرشته
احمدی

Iranian Islam: The Concept of the
Individual, Nader Ahmadi and Fereshteh
Ahmadi, Great Britain: MacMillan Press
Ltd., 1998, ISBN 0-333-71911-5 (cloth),
New York: St. Martin's Press, Inc., ISBN
0-312-21433-2 (cloth)xv

۲- تزهار، جان، جی: الحلاج،

تألیف هربرت دابلیو ماسون.

— تزهار، جان، جی، جی: مفهوم
تقدس در عرفان اوائل دوران اسلامی: دو

اشاره:

شماره ۱ و ۲ سال سی و سوم فصلنامه وزین و
ارزشمند «مطالعات ایرانی» که در آمریکا منتشر می‌شود
و دو شماره اخیر آن به «تاریخ‌های محلی» اختصاص
یافته است. حاوی ۸ مقاله و ۳۴ بررسی کتاب است. در
اینجا مشخصات عناوین مقاله‌ها و تعدادی از بررسی
کتاب‌ها و نیز ترجمه بررسی یک کتاب با عنوان
«ایرانیان در جامعه و سیاست مغولان هند» نوشته
ابوالقاسم دادور که توسط استیفن فردریک دیل صورت
گرفته است را می‌آوریم. گفتنی است که ذکر
مشخصات دقیق کتاب‌ها به زبان اصلی (اعم از مؤلف،
عنوان، ناشر، قیمت و شماره بین‌المللی [شابک]) با این
نیت آورده شده که امکان تهیه این کتاب‌ها از سوی
اشخاص و کتابخانه‌های تخصصی که نسبت به
فراهم‌آوری منابع ایران‌شناسی اهتمام دارند، سهل و
ممکن گردد.

Office Collection, ISBN 0 77123 46147, 114pp., indexes, £30.

۱۳- رحیم شایگان، م: ایران باستان: از ۵۵۰ قبل از میلاد تا ۶۵۰ بعد از میلاد، نوشته ژرف ویسهوفر، ترجمه از آلمانی به انگلیسی از عزیزه عضدی

Ancient Persia: From 550 BC to 650AD, Josef Wiesehofer, trans, Azizeh Azodi, London and New York: I.B. Tauris Publishers, 1996, Xiv, 329pp., 32 pls., 4 maps.

۱۴- دریایی، تورج: هنر و باستان‌شناسی ایران باستان: آگاهی تازه از امپراتورهای پارتی و ساسانی، نوشته وستا سرخوش و رابرت هیلن براندوجی، ام راجرز

The Art and Archaeology of Ancient Persia: New Light on the Parthian and Sasanian Empires, Vesta Sarkhosh Curtis, Robert Hillenbrand, and J.M. Rogers, London and New York: I. B. Tauris Publishers, in association with the British Institute of Persian Studies, 1998, 191pp., map, illustrations, \$69.95.

۱۵- کدی، نیکی: زنان در جهان اسلام قرون میانه: قدرت، قیومیت و عفاف، به کوشش گیوین، آر. جی. هامبلی
Women in the Medieval Islamic World: Power, Patronage and Piety, Cavin R.G. Hambly, ed., New York: St. Martin's Press, 1998, 566pp., bibliography, index.

۱۶- بزین، مایکل: سقوط امیر چوپان و زوال ایلخانان (۷۳۷ - ۷۲۷ ق): یک دهه نزاع در ایران عصر مغول، نوشته چارلز ملویل.

The Fall of Amir Chupan and the Decline of the Ilkhanate 1327-37: A Decade of Discord in Mongol Iran, Charles Melville, Bloomington, Indiana: Indiana University, Research Institute for Inner Asian Studies, 1999, Papers on Inner Asia no. 30. ISSN 0893 - 1860 90 Pages including bibliography, index, and 5 tables, \$4.50 within the U.S., \$5.50 or

Volume I, Prose rendition by Ehsan Yarshater, translated from the Persian by Dick Davis, including a chapter "Illustrating a Shahnameh" by Stuart Cary Welch, Washington, Dc: Mage Publishers, 1998, xi + 271pp.

۹- کریمی خکاک، احمد: ایران و مطالعات ایرانی: مقالاتی در گرامیداشت [ستاد] ایرج افشار، به کوشش کامبیز اسلامی.

Iran and Iranian Studies: Essays in Honor of Iraj Afshar, edited by Kambiz Eslami, Princeton, NJ: Zagros Press, 1998, ISBN 0-966-34420, 357pp.

۱۰- آوری، پیتر: اودیسسه‌های ایرانی و عثمانی، جیمز موریه، خالق حاجی بابای اصفهانی و برادرانش، نوشته هنری مک کنزی جانستن

Ottoman and Persian Odysseys, James Morier, Creator of Hajji Baba of Ispahan, and His Brothers, Henry Mckenzie Johnston, London: British Academic Press, 1998.

۱۱- بلیر، اس. شیلا: نقاشی‌های سلطنتی ایران، عصر قاجار (۱۳۰۴ ش - ۱۱۹۷ ق)، به کوشش لیلا دیبا با همکاری مریم اختیار

Royal Persian Paintings: The Qajar Epoch 1783 - 1925, edited by Layla S Diba with Maryam Ekhtiar, I.B. Tauris in association with the Brooklyn Museum of Art, 1998, 296pp., numerous illustrations, mostly in color.

۱۲- ملویل، چارلز: فهرست مکمل نسخه‌های خطی فارسی، ۱۹۶۶-۱۹۹۸ اثر محمد عیسی والی. [این اثر حاوی مشخصات تقریباً ۴۳۰ کتاب است که از زمان انتشار فهرست مردیس اُون در ۱۹۶۸ به مجموعه کتابخانه بریتانیا اضافه شده است.]

Supplementary Handlist of Persian Manuscripts, 1966 - 1998, Muhammad Isa Waley, London: The British Library, 1998, British Libray oriental and India

۵- واکر، پُل [ارنست]: آزاداندیشان مسلمان در قرون میانه اسلامی: ابن راوندی، ابوبکر رازی و تأثیرشان در اندیشه اسلامی، نوشته ساراسترومسا.

Freethinkers of Medieval Islam: Ibn al-Rawandi, Abu Bakr al-Razi, and Their Impact on Islamic Thought, Sarah Stroumsa, Leiden: Brill, 1999, Islamic Philosophy, Theology and Science: Texts and Studies, vol. 35. xi + 261 pp. Nlg. 135 (US\$ 79.50).

۶- گیلستن، مایکل: عشایر مرز نشین ایران: تاریخ سیاسی و اجتماعی شاهسون‌ها، نوشته ریچارد تاپر.

Frontier Nomads of Iran: A Political and Social History of the Shahsevan, Richard Tapper, Cambridge University Press, 1997, Cambridge Middle East Studies 7, ISBN 0 521 58336 5, xvii + 429 pp., illus., figs., maps, index.

۷- راف، آندرو، بی: بچه‌های ده کوه: زندگی جوان در یک روستای ایران، نوشته اریک فریدل.

Children of Deh Koh: Young Life in an Iranian Village, Erika Friedl, Syracuse: Syracuse University Press, 1997, ISBN 0-8156 - 2756-4 (hardback), ISBN 0-8156-2757-2 (paperback), 306pp., appendix, glossary.

۸- دیوید سن، آگیا، ام: حماسه شاهان: شاهنامه فردوسی، ترجمه گزیده از روبن لوی با پیشگفتار احسان یار شاطر و مقدمه امین بنانی و با مقدمه‌ای جدید از دیک دیویس. شیر و سریر: داستان‌های شاهنامه فردوسی...

The Epic of the Kings: Shah - Nama by Ferdowsi. An abridged translation by Reuben Levy, With a foreword by Ehsan Yarshater, a preface by Amin Banani, and a new introduction by Dick Davis, Costa Mesa, CA: Mazda Publishers, 1996, Persian Heritage Series number 2, second edition, xlvi + 423pp.

The Lion and the Throne: Stories from the Shahnameh of Ferdowsi,

\$7.55 for overseas.
۱۷- هوفمن، برگیت: **دربار ایلخانیان** (۶۸۹-۷۴۰ ق)، به کوشش ژولین رابی و ترزا فیتز هربرت.

The Court of the Il-Khans, 1290-1340, Julian Raby and Teresa Fitzherbert, eds., Oxford: Oxford University Press, 1996. Oxford Studies in Islamic Art, 12. ISBN: 0-19-728022-6.

۱۸- دیل، استیفن فردریک: **ایرانیان در جامعه و سیاست مغولان هند** (۱۰۶۸-۱۰۱۵ ق)، نوشته ابوالقاسم دادور
برای مشخصات کتاب بنگرید به قسمت ۲-۲ در ادامه]

۱۹- تاکر، پل ارنست: **اشغال ایران به دست افغان** (۱۱۴۱-۱۱۳۳ ق)، نوشته ویلم فلور.

The Afghan Occupation of Safavid Persia, 1721-1729, Willem Floor, Paris: Association Pour l'Avancement des Études Iraniennes, 1998, ISBN 2-910640-05-1, 389 pp.

۲۰- متی، رودی: «کارهای به نتیجه نرسیده»: **تجارت پروس و براندنبورگ با ایران** (۱۱۳۲-۱۰۷۹ ق / ۱۷۲۰-۱۶۶۸ م)، نوشته مایکل هاندت.

Woraus nichts geworden: Brandenburg - Preussens Handel mit Persien (1668-1720), Michael Hundt, Uebersee. Kleine Beiträge zur europäischen Überseegeschichte, Vol. 32, Hamburg: Abera Verlag, 1997, ISBN: 3-931567-54 4, 53PP.

۲۱- هرزیک، ادموند: **تاریخ قره‌باغ: ترجمه و تحشیه بر تاریخ قره باغ میرزا جمال جوانشیر قره‌باغی، از جورج ای. بُرائتین.**

A History of Qarabagh: An Annotated Translation of Mirza Jamal Javanshir Qarabagh's Tarikh-e Qarabagh, George A. Bournoutian, Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 1994, 157 + 62pp.

۲۲- بلاغی، شیوا: **ایران عصر قاجار**

۲۶- آرام، آرکون: **مسأله کردها و روابط ایران و ترکیه: از جنگ جهانی اول تا ۱۹۹۸ میلادی.** نوشته رابرت اولسون.

The Kurdish Question and Turkish - Iranian Relations: From World War I to 1998, Robert Olson, Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 1998, Kurdish Studies Series Number 1, ISBN is 1-568-59067-9, xx + 108pp., bibliography, index.

۲۷- رجالی، داریوش: **اعترافات اجباری: [...]: نوشته یرواند ابراهامیان**
Forced Confessions: Prisons and Public Recantations in Modern Iran, Ervand Abrahamian, Berkeley, CA: University of California Press, 1999, 285pp.

۲۸- احسانی، کاوه: **اطلس ایران، اثر برنارد هورگاد، هوبرت مازرک، محمود طالقانی، پاپلی یزدی**
Atlas d'Iran, Bernard Hourcade, Hubert Mazurek, Mahmoud Taleghani, M.H.Papoli - Yazdi, Montpellier: Reclus, 1998, Series: Dynamiques de Territoire, Number 17, 192 pps., 252maps, data sources, bibliography, index, 320FF (approximately US\$45).

ایرانیان در جامعه و سیاست مغولان هند (۱۰۶۸-۱۰۱۵ ق / ۱۶۰۶-۱۶۵۸ م)

Iranians in Mughal Politics and Society 1606-1658, Abolghasem Dadvar, New Delhi: Gyan Publishing House, 1999, ISBN: 81-212-0639, 439pp. maps, graphs, tables and appendices. Rupees 630.

بررسی کتاب از استفن فردریک دیل (Stephen Frederic Dale) P.250 - 252

یادداشت مترجم

«گریز پاره‌ای از نخبگان در عصر و زمانه ما، که به فرار مغزها شهرت یافته است، پدیده‌ای فاقد پیشینه تاریخی نیست. چنان که در مهمترین دوره از تاریخ ایران دوران اسلامی یعنی در عصر صفویه که قریب به دو قرن و نیم حکومتی با ثقل و ثبات بر سراسر ایران سیطره داشت، گریز نخبگان از ایران امری شایع و مستمر بود. مهاجران و کوچندگان از صنف کارگران و جویندگان کار نبودند(!) بلکه عالمان، حکیمان و شاعرانی بودند، اهل قلم، اندیشه و سخن که اگر چه در موطن خود قدر نمی‌دیدند اما در دیار مغولان هند بر صدر می‌نشستند.

استاد زنده یاد مرحوم گلچین معانی در اثر گران سنگ «کاروان هند» با استقصای تام توانسته است، نام و نشان مهاجران گمنام ایرانی را روشن سازد. به نوشته وی اصناف و طبقات مهاجران و شمار آنها از این قرار بوده است: «حکیم، ادیب، فقیه، دانشمند (۱۱۸ نفر)، پزشک (۲۲) منجم (۶) آشنایان به علوم غریبه (۹) محاسب و سیاق دان (۲۰) خوشنویس (۵۷) استادان علم ادوار: موسیقیدان، آهنگ‌ساز، خواننده، نوازنده (۳۴) صوفی، درویش، قلندر (۴۷) هنرمندان و اهل صنایع مستظرفه (۲۷) مجلس آریان... (۱۸) بازرگانان (۴۳) سیاح (۴۸) و تعداد کسانی که در آنجا مقام و منصبی یا شغل و سمتی یافته‌اند، بدین شرح است: ارکان سلطنت، صوبه داران، امرای هزاری تا نه هزاری (۴۳) ارباب مناصب: منشیان، دیوانیان، صدور قضاة، امانا، کارگزاران (۸۸) ملک‌الشعرا (۳) امیرالشعرا (۱) سپاهی (۳۸)...» (کاروان هند، چهار - پنج)

در اینکه چرا این شمار از ایرانیان فرهیخته و صاحب فضل و کمال در طول دوران صفویان موطن خود را ترک و در هند سکنی گزیدند، پاره‌ای از محققان به دلایل و علل مختلفی اشاره کرده‌اند که از جمله مهمترین آنها، سختگیری‌های ناروا و فقدان تسامح در جامعه ایران آن روزگار، ضیق مشرب صفویان، سختگیری‌های مذهبی شاه طهماسب، فتور ارباب مناصب در زمان شاه عباس ثانی، بی‌رحمی‌ها و خون‌ریزی‌های شاهان شاخص صفوی و اعدام بی‌رحمانه بزرگان توسط آنان و...

از مطالعه بررسی حاضر چنین برمی‌آید که مؤلف در کتاب خود به تفصیل به چرایی مهاجرت ایرانیان به هند پرداخته و بیش از همه به شرایط مذهبی و فرهنگی ایران عهد صفویان انگشت تأکید نهاده است.

ابوالقاسم دادور در کتاب جدید خود، مسأله مهاجرت ایرانیان به هند در دوران صفویان را با چنان دقت و فراستی مورد پژوهش قرار داده که می‌توان گفت تا پیش از این، چنین بررسی نظام‌مندی در این باره صورت نگرفته است. او متذکر می‌شود که، مورخان معاصر ایران تقریباً نسبت به این مسأله غفلت ورزیده‌اند. این در حالی است که پرفسور ازهرعلی و تعداد دیگری از مورخان هندی مسأله مذکور را مورد بحث و کنکاش قرار داده‌اند. با این حال نه این مورخان و نه سایر محققان تاریخ هند عهد مغولان تبیین و توضیحی شایسته از طیف گسترده ایرانیان مهاجر به شبه قاره هند در دوران مزبور، ارائه نداده‌اند. پرفسور دادور در کتاب خود به تبیین چهار هدف پرداخته است:

- ۱- دلایل و عواملی که موجب مهاجرت ایرانیان به هند شد.
- ۲- چرا ایرانیان به هند مهاجرت کردند و نه به جای دیگر، برای مثال به آسیای مرکزی.
- ۳- عوامل مؤثر در شکل‌گیری سیاست مغولان نسبت به درباریان ایران.
- ۴- تأثیر مذهب در مهاجرت ایرانیان به هند.

دادور پژوهش خود را به دوران فرمانروایی دو امپراطور مغول هند یعنی جهانگیر و شاهجهان محدود کرده است. این دوران به جهت مصادف بودن با اوج نفوذ و تأثیر ایرانیان واجد اسناد و مدارک معتبر و ارزشمندی است. کتاب دادور به دلیل توجه مؤلف به جزئیات و نیز به جهت دسته‌بندی، تفکیک و نمودارسازی اطلاعات اثری است قابل ملاحظه. نثر کتاب نیز روشن و صریح و عاری از تصنع است. دادور درخصوص روابط ایران و هند اثری ارزشمند و ماندگار پیش روی دانشوران قرار داده است. مؤلف بعد از بررسی کلی روابط ایران و هند در نیمه اول قرن هفدهم میلادی [یازدهم] در فصول دوم تا چهارم کتاب تعداد ۵۴ ایرانی که در امور دیوانی و نظامی هند شاعل بوده‌اند را مورد شناسایی قرار داده و به طور مجزا به بحث پیرامون ۲۸ صاحب منصب و دیوانسالاری که شاعر نیز بوده‌اند و ۳۷ صاحب منصب دیگری که عالم، هنرمند و طبیب بوده‌اند، پرداخته است.

او به گونه‌ای منظم به بحث پیرامون هر یک از این مردان می‌پردازد. و سپس نتایج حاصله را در جدولی می‌گنجاند. این جدول‌بندی نشانگر سلسله مسائلی است که مؤلف به آنها

می‌پردازد و از طرفی معرف ماهیت کتابی است که احتمالاً در آینده عمدتاً به عنوان یک کتاب مرجع مورد استفاده دیگر دانشوران قرار خواهد گرفت. دسته‌بندی یا طبقه‌بندی مؤلف از این قرار است:

- ۱- شهر، ایالت یا منطقه‌ای که ایرانیان به آنجا مهاجرت کرده‌اند.
- ۲- سال یا دوره حکومتی فرمانروایی که در طی آن ایرانیان وارد هند شده‌اند.
- ۳- دلیل مهاجرت‌شان.
- ۴- وضعیت و موقعیت مهاجران در ایران و هند

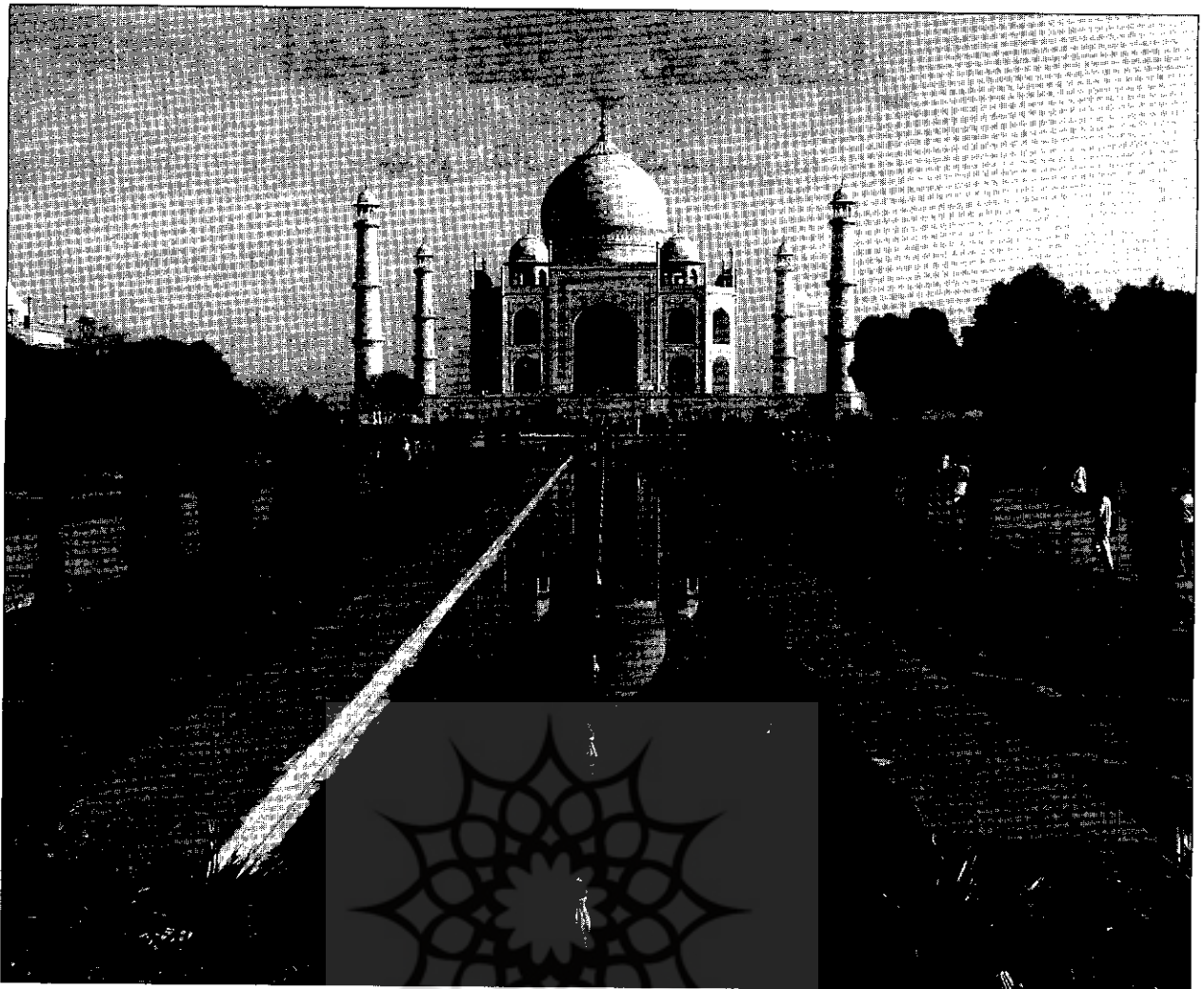
شده محل درگذشت مهاجران

مؤلف در فصول پنجم تا هشتم به ترتیب به بحث درخصوص این موارد پرداخته است: ۲۰۱ شاعر ایرانی در فرهنگ مغولان، ۳۹ عالم، صوفی و درویش که تحت حمایت شماری از درباریان مغول بوده‌اند، طیف متنوعی متشکل از ۴۷ هنرمند و صنعت‌گر که در خدمت مغولان بودند. و در آخر ۴۶ ایرانی تاجر و سیاح. در هر یک از فصول چهارگانه اخیر مؤلف هر یک از این افراد را براساس طبقه‌بندی مذکور در ستون‌ها و جدولی خاص قرار داده است. در بخش ضمیمه نیز فهرستی از پنج زن مهاجر به هند به همراه زن جهانگیر یعنی نورجهان آورده است.

ارزش این اثر عمدتاً از آن روست که در آن یک فهرست و طبقه‌بندی مشخصی از تقریباً پانصد ایرانی مهاجر به هند در نیمه اول قرن هفدهم [یازدهم] ارائه شده است. در این کتاب تا آن‌جا که منابع اجازه می‌دهد تلاش شده تا اطلاعات مفیدی از پیشینه شخصی، شغلی و جغرافیایی افراد در ایران، فراهم شود. همچنین خلاصه‌ای از عمده‌ترین دلایل مهاجرت آنان نیز ارائه شده است. این اثر با این که یک تاریخ فرهنگی (Cultural history) نیست، و اصولاً داعیه آن را نیز ندارد، ولی با این همه از عنوان کتاب و برخی از سرفصل‌های آن می‌توان چنین برداشتی از آن کرد. برای مثال دادور در فصلی تحت عنوان «شاعران ایرانی در فرهنگ مغولان» به ارزیابی سهم گسترده ادبی و فرهنگی این شاعران نمی‌پردازد بلکه اساساً خلاصه‌ای از تراجم احوال بعضی از نویسندگان بزرگ ایرانی ارائه می‌کند. یکی از مشکلات کتاب این است که مؤلف توضیح روشنی از شیوه و نظام طبقه‌بندی به کار رفته در کتاب ارائه نمی‌کند. برای مثال او به طور صریح روشن

نمی‌کند که چرا بعضی از افراد که صاحب منصب، شاعر یا عالم بوده‌اند به یک دسته و طبقه (Category) یا طبقه دیگری تعلق داشته‌اند. چنان که مؤلف خود خاطرنشان می‌کند، بعضی از صاحب منصبانی که او هویت‌شان را مورد شناسایی قرار داده شاعر نیز بوده‌اند، اما در دسته شاعران فهرست نشده‌اند. چنین مسأله و مشکلی در دسته‌بندی‌های دیگر کتاب نیز به چشم می‌خورد. برای مثال تعدادی از شاعرانی که در فصل مربوط به «شاعران ایران در فرهنگ مغولان» مورد بحث قرار گرفته‌اند نیز در دسته‌بندی مربوط به صاحب منصبان به چشم می‌خورند. به نظر می‌رسد که معیار منطقی و اساسی مؤلف در دسته‌بندی‌های خود این بوده است که به اهمیت نسبی شغل و سمت صاحب منصب توجه نشان داده و نه به اهمیتی که صاحب منصب به عنوان یک عالم، شاعر، صوفی یا تاجر و غیره داشته است. چنان که طی چند سطر، مؤلف به تبیین این نکته پرداخته است که دسته‌بندی ارائه شده از جانب او عمدتاً بنا بر [بازتاب] شهرت و اهمیت این مردان در منابع بعدی بوده است. بحث پیرامون خود آن منابع نیز بسیار مطلوب و مفید است. دادور در خصوص مهاجرت ایرانیان به هند به اظهار دو نظر که در واقع ارزشمندترین بخش تحلیلی کتاب او را شامل می‌شود، پرداخته است: نخست اینکه او با اشاره به اعدام‌های بزرگان (nobles) توسط صفویان این عامل را در مهاجرت ایرانیان به هند مؤثر می‌داند و مضاف بر این که می‌گوید چنین اعمالی و حتی مصادره اموال در هند دوران مغولان به ندرت اتفاق می‌افتاد. او شخصاً به اعدام ۴۸ صاحب منصب و مقام دولتی (ers-offic) بنا به دلایل متعدد از جمله دلایل مذهبی، توسط شاه عباس اول [حکومت: ۱۰۳۸-۹۹۶] اشاره می‌کند. دوم این که دادور امر مهاجرت را تقریباً به طور کامل یک طرفه و آن هم از ایران به هند می‌داند چنان که از دید او هیچ هندی در دربار صفویان به شخصیتی برجسته تبدیل نشد. او همچنین این اظهار نظر مشهور و به واقع درست جهانگیر را که گفته بود دربار مغولان هند برخلاف دربار صفویان و ازبکان به روی مردانی با هر نوع عقیده مذهبی گشاده است، را مهم و قابل تأمل می‌داند. امید است، که کتاب پرفسور دادور نشان از یک موج جدیدی از حداقل مهاجران دانش پژوه موقتی باشد که درصددند از مجموعه‌های غنی و قابل

هند - تاج محل

مشاوران بلژیکی در فاصله سالهای ۱۹۱۵ تا ۱۹۴۱ م / ۱۳۲۰ ش. پرداخته است. اگر چه شمار بلژیکی‌ها در ایران با به سلطنت رسیدن رضاخان در ۱۳۰۴ ش / ۱۹۲۵ م به سرعت رو به کاهش رفت و تنها سیزده تن از مجموع یکصد نفر در سال‌های ۱۹۱۴ - ۱۹۱۳ در این کشور باقی ماند ولی با این حال همین تعداد نیز نقش مهمی در پروژه‌ها و طرح‌های فنی و اداری متعدد، اعم از خدمات پستی، ساماندهی به عوارض گمرکی جهت احداث راه‌آهن سراسری ایران، بر عهده داشتند. علیرغم بیگانه‌هراسی رو به تزاید در ایران دوره رضا شاه، ایرانیان به اتکاء خود بر متخصصان بلژیکی ادامه دادند و حتی در سال ۱۹۲۹ م / ۱۳۰۸ ش برای بهره‌مندی از کمک‌های فنی بلژیکی‌ها به توافق جدیدی با آنها رسیدند...» (۲۲۶)

کتاب حاضر علیرغم اهمیت بسیار چون به زبان بلژیکی است برای ایرانیان عملاً قابل استفاده نخواهد بود مگر آن که همانند کتاب اریک کالبری (سی سال مأموریت در کشور پارس، جهان رایانه، تهران، ۱۳۸۰) که توسط یک ایرانی مقیم سوئد از زبان سوئدی به فارسی درآمد، این کتاب نیز روزی از زبان بلژیکی به فارسی ترجمه شود.

و دیگر آن که همین شماره آخرین شماره‌ای است که نگارنده به آن دسترسی داشته است. شماره‌های دو سال اخیر اگر انتشار یافته باشد در کتابخانه‌های معتبر تهران قابل دسترسی نیست.

این کتاب به زبان بلژیکی است. هر چند دو سه کلمه از عنوان آن قابل فهم بود، ولی خوشبختانه معرفی کوتاه و اجمالی رودی متی از این کتاب به انگلیسی ما را به محتوی و ارزش آن واقف می‌سازد. متی می‌نویسد: «کتاب حاضر در واقع دنباله و ادامه کتابی است با عنوان:

Les Fonctionnaires belges au Service de La Perse, Tehran - Liege, ۱۹۲۹. Annette Destree's

[برگردان فارسی: آنت دستره: مستخدمین بلژیکی در خدمت دولت ایران (۱۹۱۵ - ۱۸۹۸ / ۱۳۳۳ - ۱۳۱۴ ق) ترجمه منصوره اتحادیه (نظام‌مافی). نشر تاریخ ایران، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۳]

در اثر مذکور حضور بلژیکی‌ها در ایران اواخر دوران قاجار تا سال ۱۹۱۵ م / ۱۳۳۳ ق مورد بررسی قرار گرفته بود. و اما در اثر حاضر که مؤلف برای تألیف آن از منابع موجود در بایگانی‌های بلژیک و از دیگر منابع منتشره به زبان‌های اروپایی بهره برده است، به بحث پیرامون فعالیت‌های متخصصان و

ملاحظه نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه‌ها و بایگانی‌های هند در جهت تحقیقات ایرانی بهره لازم را ببرند. در روزگار کنونی که سبک هندی به عنوان گونه‌ای کم‌مایه از شعر فارسی کنار گذاشته شده است، میراث شعر ایرانی در هند می‌تواند موضوع بررسی‌های انتقادی دانشوران ایرانی قرار گیرد. در آخر، باید گفت که در هند هزاران نسخه خطی فارسی در موضوعات تاریخی و مذهبی وجود دارد که محققان ایرانی می‌توانند و می‌باید آنها را مورد مطالعه و بررسی قرار دهند، البته این امر مستلزم آن است که در نهایت معنا و مفهوم عمیق و بنیادی اصطلاح فرهنگ ایرانی - هندی دانسته شود.

پی‌نوشت‌ها:

هر چند یکسال و اندی از انتشار این شماره از فصلنامه مطالعات ایرانی می‌گذرد، ولی با این حال این شماره از دو حیث مورد توجه بوده است. یکی آن که ویژه تاریخ‌های محلی است، لذا معرفی آن می‌تواند مکمل دو شماره ویژه‌نامه تاریخ‌های محلی کتاب ماه تاریخ و جغرافیا (۴۷ - ۴۶ و ۴۵ - ۴۴) باشد.